

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ЗОВНІШНІЙ АГРЕСІЇ

Опалько Юрій Володимирович

Продемонстровано, що агресія Російської Федерації проти України та породжені нею виклики національній безпеці носять системний характер. Проаналізовано основні напрями активності громадянського суспільства щодо протидії зовнішній агресії з боку Російської Федерації. Акцентовано увагу на тому, що діяльність його інститутів щодо зміцнення обороноздатності України та забезпечення її національної безпеки має надзвичайно різнобічний характер. Виділено такі її основні напрями, як консультативно-аналітична робота, масовий рух добровольців до ЗС України та інших збройних формувань, масовий волонтерський та благодійний рух, участь в організації військової підготовки та у військово-патріотичному вихованні, проведення масових мирних акцій та протидія інформаційній агресії, співпраця з органами державної влади щодо протидії та припинення діяльності організацій сепаратистського спрямування тощо. Надано практичні рекомендації з удосконалення державно-громадської взаємодії в зазначеній сфері, зокрема щодо розвитку відповідної нормативно-правової бази.

Ключові слова: зовнішня агресія, національна безпека, громадянське суспільство, волонтерський рух, громадські організації.

OPALKO YURIY

THE ROLE OF CIVIL SOCIETY IN UKRAINE TO COUNTERACT EXTERNAL AGGRESSION.

It is shown that aggression the Russian Federation against Ukraine born by the national security challenges of systemic nature. Analyzed the basic directions of activity of civil society against external aggression from the Russian Federation. The attention that the activities of its institutions to strengthen Ukraine's defense and providing national security is extremely versatile in nature. Highlight its such basic directions as a consultative and analytical work, the mass movement of volunteers to the Armed Forces of Ukraine and other military formations, massive volunteer and charitable movement, participated in the organization of military training and military-patriotic education of mass peaceful actions and countering information aggression, cooperation with the state government to combat and eradicate the activities of separatist orientation and others. The practical recommendations for improving state interaction with the public in this area, in particular, on the development of an appropriate regulatory framework.

Keywords: foreign aggression, national security, civil society, volunteerism, NGO.

Розпочата одразу після перемоги Революції гідності пряма військова інтервенція Російської Федерації, що призвела до анексії Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, та окупація за допомогою штучно інспірованих сепаратистських рухів частини Донецької та Луганської областей створили безпрецедентну загрозу самому існуванню Української держави, її суверенітету й територіальній цілісності. В умовах, коли органи державної влади та силові структури, цілеспрямовано послаблені й деморалізовані попереднім режимом, виявилися неготовими до адекватного реагування на нові виклики та загрози, як ніколи раніше зросла роль громадянського суспільства в посиленні обороноздатності країни й забезпеченні національної безпеки. Тому дослідження в даній сфері набувають високої науково-теоретичної та практичної актуальності.

Проблеми громадянського суспільства як об'єкта й суб'єкта національної безпеки певною мірою розглядалися в наукових працях О. Белова, О. Бодрука, О. Данільяна, О. Дергачова,

О. Дзьобаня, В. Горбуліна, А. Качинського, В. Ліпкана, О. Литвиненка, Г. Мернікова, М. Ожєвана, М. Паламарчука, Б. Парахонського, Г. Перепелиці, С. Пирожкова, Г. Ситника, А. Шевцова та ін. Безпосередньо питання впливу громадянського суспільства на забезпечення обороноздатності й національної безпеки України досліджувалися такими авторами, як В. Барков, Д. Горелов, С. Здіорук, О. Корнієвський, В. Крутов, Е. Низенко, О. Музичко, Г. Почепцов та ін. Водночас надзвичайно динамічний перебіг подій і сучасні українські реалії потребують оперативного узагальнення та аналізу вказаних проблем у принципово нових умовах.

Метою даної статті є виділення основних напрямів діяльності громадянського суспільства України щодо посилення обороноздатності й забезпечення національної безпеки та аналіз їх характерних особливостей в умовах гібридної війни з боку РФ.

Агресія Російської Федерації проти України та породжені нею виклики національній безпеці носять системний характер: проти України ши-

роко застосовуються всі засоби політичного та економічного тиску як у двосторонніх відносинах, так і на міжнародній арені, а через повністю підконтрольні російській владі ЗМІ ведеться масована інформаційна війна. При цьому експерти звертають увагу на заздалегідь спланований і підготовлений характер дій агресора: «Операцію, яка проводиться і план якої, очевидно, був підготовлений заздалегідь, слід розглядати як черговий етап реалізації російської довгострокової стратегії стосовно України» [1, 1].

Зазначені характерні риси російської агресії проти України дають всі підстави визначити її як гібридну війну. На її специфіці акцентує увагу В. П. Горбулін: «Хоча кожен конкретний елемент цієї «гібридної війни» не є новим за своєю суттю і використовувався у майже всіх війнах минулого, однак унікальними є узгодженість і взаємозв'язок цих елементів, динамічність і гнучкість їх застосування, а також зростання ваги інформаційного фактора» [2, 5].

Становище України на початку агресії проти неї ускладнювалося ще й тим, що за попередньої влади свідомо проводилася політика фактичного розвалу Збройних сил України (далі – ЗС України) та інших державних інститутів, відповідальних за забезпечення національної безпеки. Значна частина співробітників правоохоронних органів, підрозділів спеціального призначення та Служби безпеки України, посадових осіб органів виконавчої влади та місцевого самоврядування (особливо у східних та південних регіонах) були деморалізовані стані, займали пасивну позицію, ухиляючись від виконання своїх безпосередніх службових обов'язків, або ж навіть відкрито підтримували сепаратистські та проросійські рухи.

До того ж у ситуації, що склалася внаслідок початку зовнішньої агресії, як з'ясувалося, невідкладним завданням забезпечення національної безпеки не відповідали засадничі документи державної політики у безпековій сфері в існуючій на той час редакції, зокрема Стратегія національної безпеки України та Воєнна доктрина України. Так, наприклад, у Стратегії національної безпеки України (підрозділ «3.1.3. Безпосередні зовнішні виклики національній безпеці України») навіть не передбачалася можливість прямої збройної агресії з боку будь-якої держави [3]. Тому вказані документи потребували термінового перегляду та адаптації до необхідності протидії новим загрозам та викликам національній безпеці України.

Зміни в зовнішньополітичному середовищі Української держави, безумовно, вимагали пришвидшення євроінтеграційних процесів та, виходячи з національних інтересів, поставили на порядок денний необхідність перегляду її позаблокового статусу.

Ефективне вирішення цих та інших завдань з метою забезпечення національної безпеки

України стало можливим лише за умови повноцінного використання не лише всіх державних інститутів (особливо враховуючи їх надзвичайно ослаблений на той час стан), а й можливостей недержавного сектору, зокрема потенціалу інститутів громадянського суспільства.

Основні напрями діяльності громадянського суспільства щодо протидії зовнішній агресії

Під час подій Революції гідності громадянське суспільство вкотре реально довело, що воно здатне виступати надійним гарантом незворотності демократичних перетворень в Україні. Цей безпрецедентний досвід та аналіз подальшого перебігу суспільно-політичних процесів дає підстави розглядати громадянське суспільство в Україні як вагомий суб'єкт протидії зовнішній агресії та забезпечення національної безпеки.

Діяльність значної частини громадських об'єднань і раніше тією чи іншою мірою була причетна до різних аспектів зміцнення обороноздатності держави та забезпечення національної безпеки. Це стосується, зокрема, незалежних аналітичних центрів, науково-технічних товариств, об'єднань ветеранів бойових дій, ветеранів збройних сил і спецпідрозділів, оборонно-спортивних товариств, оздоровчих і фізкультурно-спортивних об'єднань, козацьких об'єднань, молодіжних патріотичних організацій та ін. Однак після початку російської агресії вона набула небаченого раніше розмаху та деяких нових форм.

Поміж пріоритетних напрямів діяльності громадянського суспільства України щодо протидії зовнішній агресії в сучасних умовах виокремимо такі.

1. Консультативно-аналітична робота.

За даними визнаного міжнародного щорічного рейтингу аналітичних центрів, що укладається Пенсильванським університетом (США) в межах програми «Аналітичні центри та громадянське суспільство», в Україні у 2013 році було 47 аналітичних центрів, рівень фаховості яких відповідає високим критеріям цього дослідження [4]. Значна частина з них працює у сфері оборони та національної безпеки, зовнішньої політики та за іншими напрямками, актуальними в безпековому контексті.

Так, зокрема, потенціал організацій громадянського суспільства та громадських експертів був задіяний для оновлення засадничих документів державної політики та нормативно-правових актів у безпековій сфері, зокрема. Закону України «Про основи національної безпеки України», Стратегії національної безпеки України (нова редакція якої розроблялася переважно науковцями Національного інституту стратегічних досліджень), Воєнної доктрини України, участі в розробленні інших документів

та управлінських рішень на даному напрямі державної політики.

Певні дорадчі функції виконує Громадська рада при Міністерстві оборони України, до новообраного складу якої нині входять представники 105 інститутів громадянського суспільства [5].

Указом Президента України «Про ліквідацію деяких консультативно-дорадчих органів, утворених Президентом України» від 28 квітня 2015 року № 246/2015, поміж іншого передбачено можливість внесення змін до Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства: «Результати аналізу ефективності реалізації Стратегії можуть бути підставою для актуалізації її положень» [6]. На нашу думку, назріла необхідність розроблення (з широким залученням представників інститутів громадянського суспільства) та прийняття нової редакції цієї Стратегії. У неї, зокрема, було б доцільно включити окремий розділ, присвячений партнерству між державою та громадянським суспільством у безпековій та оборонній сферах.

2. Масовий рух добровольців до лав ЗС України та інших патріотичних збройних формувань.

Уже з перших днів російської агресії в різних регіонах України до військових комісаріатів почався масовий наплив добровольців, які бажали захищати Батьківщину зі зброєю в руках. Однак система військових комісаріатів та інші структурні підрозділи Міністерства оборони України виявилися неготовими до оперативної мобілізації значної кількості призовників. Тому спочатку в більшості з них лише уточнювали облікові дані.

За даними соціологічного дослідження, проведеного Центром Разумкова у кінці квітня 2014 року, в разі широкомасштабного російського вторгнення 13,9 % опитаних заявили, що підуть добровольцями до української армії, 10,3 % – братимуть участь у підпільній або партизанській діяльності проти Росії, 39,3 % – підтримуватимуть українську армію [7].

Із часом мобілізаційні заходи стали проводитися більш ефективно й системно. Масова мобілізація добровольців відбувається тепер не лише до лав Збройних сил України, а й до Національної гвардії України (оперативно сформованої відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 року № 876-VII), підрозділів патрульної служби міліції особливого призначення (створені на базі обласних органів внутрішніх справ) та батальйонів територіальної оборони.

Найактивнішу участь у формуванні вказаних підрозділів взяла ВГО «Самооборона Майдану» та інші громадські структури, утворені під час Євромайдану.

Станом на кінець травня 2014 року вже було сформовано 27 підрозділів патрульної служби міліції особливого призначення в 16 регіонах

України та в м. Києві. Штатна чисельність окремих батальйонів при цьому коливається від 100 до 500 бійців [8]. За даними Прес-центру СБУ, лише з числа колишніх правоохоронців понад 20 тис. патріотів висловили бажання повернутися на службу заради збереження територіальної цілісності України та її незалежності [9].

Згодом добровольчі батальйони стали поступово інтегруватися у склад ЗС України та Національної гвардії.

У створенні необхідних умов для нормальної життєдіяльності та функціонування новосформованих підрозділів, їх фінансовому, матеріально-технічному, продовольчому та медичному забезпеченні активну участь беруть органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання та рухи, спілки підприємців та окремі громадяни.

3. Масовий волонтерський та благодійний рух.

Небачених раніше масштабів досяг в Україні масовий волонтерський рух. Так, автори аналітичної доповіді «Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики» зазначають: «За умов розбалансування системи державного управління, браку ресурсних можливостей та зовнішньої агресії волонтерські організації виконують функції держави із забезпечення силових структур та постраждалих громадян в ході збройного протистояння. Вирішальну роль у цьому процесі відіграє патріотичний підйом в українському суспільстві, що призвів до появи безпрецедентної кількості волонтерів й жертводавців» [10, 32].

За умов посилення впливу волонтерського руху та зростання його суспільного авторитету органи державної влади, своєю чергою, пішли на нові форми більш тісної взаємодії з його представниками. Так, наприклад, при Міністерстві оборони України було створено Раду волонтерських організацій. Навіть понад те, волонтерів стали залучати безпосередньо до роботи його окремих структурних підрозділів – департаменту державних закупівель і постачання матеріальних ресурсів, Департаменту кадрової політики, у службах тилу та ін.

Пришвидшеними темпами почали відбуватися процеси вдосконалення законодавчого забезпечення волонтерського руху. Так, зокрема, було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності». Ним скасовано низку бюрократичних обмежень, що дає можливість оперативніше надавати волонтерську допомогу військомослужбовцям у районі АТО, пораненим, сім'ям загиблих, внутрішньо переміщеним особам, інвалідам, людям похилого віку й іншим категоріям, які потребують соціальної підтримки. Внесено зміни в низку інших нормативно-правових актів, що спрямовані на створення більш сприятливих умов для волонтерства та благодійності.

Масового поширення поміж громадян і громадських об'єднань України набуло надання благодійної допомоги ЗС України та іншим збройним формуванням, що стали на захист Батьківщини.

Так, наприклад, у межах акції «Підтримай Українську армію» Міністерством оборони України було відкрито телефонну лінію «565», через яку можна переказувати кошти за допомогою телефонних дзвінків або надсилання СМС-повідомлень, два реєстраційні рахунки для надсилання банківських переказів [11]. Станом на 14 квітня 2015 року в межах акції «Підтримай Українську армію» на рахунки Міністерства оборони України як допомога Збройним силам України від юридичних і фізичних осіб надійшло 156 млн 694 тис. грн. Із загальної суми 142,826 млн грн – грошові перекази на матеріально-технічне, решта – на медичне забезпечення Збройних сил України. За допомогою дзвінків на єдиний мобільний номер «565» на підтримку Української армії перераховано 839,7 тис. грн (усі – на матеріально-технічне забезпечення ЗС України) [12].

Однак процедура визначення номенклатури закупок за рахунок добровільних пожертв спочатку проводилася Міністерством оборони України без консультацій із громадськістю й без належного громадського контролю. Першу офіційну інформацію щодо використання зібраних коштів було оприлюднено Міністерством оборони України лише 15 травня 2014 року, тобто через понад два місяці після початку їх збору [13]. Тоді ж в українських ЗМІ з'явилася низка публікацій, в яких незалежні експерти критикували нераціональність і непродуманість пропозицій Генерального штабу ЗС України щодо використання коштів, зібраних у межах акції «Підтримай Українську армію», їх неадекватність реальним потребам ЗС України в контексті новітніх загроз національній безпеці та надто уповільнені темпи процедур реалізації намічених планів [14].

До того ж, слід мати на увазі значні корупційні ризики, які існують при розподілі та використанні таких коштів. Як зазначає експерт з особливих питань НАТО Адріан Кенді, «на озброєння на планеті витрачають від 1,6 до 1,8 трильйона доларів <...>, але через корупцію майже 30 відсотків із цієї суми зникає у невідомому напрямі» [15]. Для України ця проблема є особливо гострою, враховуючи наскрізь корумпований на всіх щаблях характер попередньої влади («Transparency International» у 2013 році назвала Україну «найбільш корумпованою країною Європи» [16]) та її цілеспрямований курс на розвал обороноздатності держави. Це, зокрема, неодноразово підтверджувалося й заявами самого Міністерства оборони України про передачу до прокуратури матеріалів щодо зловживань у системі постачання ЗС України [17].

Щоб запобігти корупційним ризикам і забезпечити цільове, раціональне, максимально ефективне та оперативне використання благодійної допомоги для потреб ЗС України та інших її збройних формувань, у Міністерстві оборони України та інших силових відомствах розгорнулася широка співпраця з волонтерами в налагодженні системи громадського контролю, зокрема за процедурами здійснення закупівель та постачанням військових з'єднань, що знаходяться в районі проведення АТО.

Необхідно також здійснити подальше вдосконалення законодавчого забезпечення громадського контролю в цій сфері. Адже до початку російської агресії вітчизняним законодавством передбачалося фінансування ЗС України винятково за рахунок бюджетних коштів. Верховна Рада України 8 квітня 2014 року оперативним схвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення матеріально-фінансового забезпечення обороноздатності держави». Документом внесено зміни до деяких законодавчих актів, якими передбачено, що відтепер «фінансування потреб національної оборони держави може здійснюватися додатково за рахунок благодійних пожертв фізичних та юридичних осіб» [18].

Однак при цьому законодавці обійшли своєю увагою Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави». Згідно з його чинною редакцією (ст. 5) предметом цивільного контролю, зокрема, є «формування, затвердження і використання визначених законом про Державний бюджет України видатків на потреби оборони, національної безпеки, правоохоронної діяльності; дотримання бюджетного законодавства в цих сферах» [19]. Тобто виникла правова колізія: на законодавчому рівні передбачено громадський контроль лише над бюджетним фінансуванням оборонної сфери, а над позабюджетним – не передбачено. Отже, існує нагальна необхідність доповнити норми Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» положеннями, які б поширили його дію на позабюджетне фінансування (зазначену пропозицію вперше було надано автором ще в червні 2014 року [20], але досі не реалізована).

4. Участь громадських об'єднань в організації військової підготовки та військово-патріотичному вихованні молоді.

Унаслідок здійснення комплексу мобілізаційних заходів відбувається суттєве кількісне зростання особового складу ЗС України, інших силових структур. У зв'язку із цим актуалізуються питання навчання його військовій справі, закріплення навичок володіння зброєю, військовою технікою та індивідуальними засобами захисту. До їх вирішення активно стали залучати-

ся представники численних громадських об'єднань офіцерів запасу, учасників бойових дій, спецпризначенців, військово-спортивних товариств, асоціацій власників стрілецької зброї, козацького руху.

На реалізацію відповідних ініціатив громадськості проводиться значна робота щодо поновлення викладання в загальноосвітніх середніх школах, інших навчальних закладах повноцінного курсу початкової військової підготовки та відновлення мережі військових кафедр у ВНЗ. Так, наприклад, у резолюції круглого столу «Військово-патріотичне виховання та допризовна підготовка молоді, організація співпраці козацьких організацій з військовими комісаріатами та частинами Збройних Сил України» пропонувався: «Козаки готові тісно співпрацювати у цьому напрямку з Збройними Силами, з закладами освіти та з органами державної влади в усіх регіонах України <...> В Україні існують козацькі організації, які можуть проводити не тільки відбір молоді до війська, а й початкову військову підготовку» [21].

5. Проведення масових мирних акцій та протидія інформаційній агресії.

Після початку російської агресії громадськими рухами, об'єднаннями та неформальними спільнотами в Україні та за кордоном було проведено велику кількість демонстрацій, мітингів, пікетів, флеш-мобів та інших мирних заходів патріотичного і миротворчого характеру. Їх учасники рішуче виступили за збереження миру, суверенітету й територіальної цілісності України, на підтримку оборонних дій української влади та ЗС України, викривали й засуджували агресивний характер зовнішньої політики РФ. Так, силами українських громадян, представників української діаспори та місцевих громадських активістів було проведено антивоєнні мітинги й пікетування російських дипломатичних представництв та інших офіційних установ РФ у столицях майже всіх європейських країн та інших країн світу.

Переважає більшість громадських об'єднань національно-культурного спрямування, що представляють в Україні інтереси етнічних меншин (зокрема етнічних росіян і російськомовних громадян), виступили з офіційними заявами та зверненнями, в яких спростували російські пропагандистські міфи про начебто якісь утиски та порушення прав людини у нашій країні за етнічними, релігійними та мовними ознаками, рішуче висловилися на підтримку суверенітету, цілісності й територіальної недоторканості України, засудили російську агресію.

Завдяки активності небайдужих інтернет-користувачів, блогерів, незалежних ЗМІ та спільнот у соціальних мережах петиція із закликом визнати Російську Федерацію «спонсором тероризму» на офіційному сайті Білого дому достроково збрала необхідні 100 тис. підписів.

Це тягне за собою певні правові наслідки та означає, що даний документ має бути спеціально розглянутий в Адміністрації Президента США [22].

Активно налагоджує співпрацю з патріотично налаштованими інтернет-користувачами нещодавно створене Міністерство інформаційної політики. Так, наприклад, організоване при ньому для боротьби з російською пропагандою добровільне об'єднання «Інформаційні війська України» налічує понад 40 тис. учасників, а створювані та поширювані ними на різних інтернет-ресурсах інформаційні матеріали отримали вже кілька мільйонів переглядів [23].

Масового характеру набув в Україні рух споживачів за бойкот товарів виробництва РФ як країни-агресора. Так, за даними інтернет-опитування, проведеного компанією *TNS* у квітні 2014 року, 52 % опитаних позитивно або швидше, позитивно ставляться до бойкоту російських товарів, при цьому трохи більше ніж третина (39 %) респондентів відповіли, що самі їх бойкотують [24]. За оцінкою аналітиків міжнародної фінансової компанії «Альпари», в Україні внаслідок бойкоту імпорту російських товарів упродовж січня-лютого 2014 року знизився на 700–800 млн дол. США (що складає майже 20 % його загального обсягу) порівняно з аналогічним періодом попереднього року [25].

6. Співпраця органів державної влади із громадськістю щодо протидії та припинення діяльності організацій антидержавного, сепаратистського спрямування.

В умовах зовнішньої агресії особливо актуалізується необхідність протидії підіривній діяльності на території України об'єднань та організацій, яка містить всі ознаки зазіхань на «порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підірив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини» [26].

Згідно з чинним законодавством (ст. 37 Конституція України, ч. 1 ст. 4 та п. 2 ч. 1 ст. 25 Закон України «Про громадські об'єднання» діяльність таких громадських об'єднань має бути негайно припинена за рішенням суду про їх заборону (примусовий розпуск). Своєю чергою, організатори, керівники та активісти вказаних об'єднань мають бути притягнуті до кримінальної відповідальності, зокрема згідно із Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України)» від 08.04.2014 року № 1183-VII. Цим законом збільшено строки позбавлення волі за вчинення найтяжчих злочинів проти основ національної безпеки України (зміни внесено до ст.ст. 110, 111, 113, 114, та 279 Кримінального кодексу) та доповнено Кримінальний кодекс новою

статтею 114-1, яка встановлює відповідальність за перешкоджання в особливий період законній діяльності ЗС України та інших військових формувань, утворених відповідно до чинного законодавства [27].

З метою виявлення фактів і виявів такої протиправної діяльності, збору інформації та подання відповідних позовів до суду патріотично налаштовані громадяни та їх об'єднання активно використовують «гарячі лінії» Генеральної прокуратури України, СБУ та інших правоохоронних органів. За участі громадських об'єднань, незалежних аналітичних центрів, ЗМІ, блогерів, спільнот соціальних мереж та окремих громадян створюються та функціонують спеціальні моніторингові мережі, які відслідковують, накопичують і поширюють у відкритому доступі бази даних про сепаратистські організації, спільноти та окремих сепаратистів і їх діяльність.

Висновки та рекомендації

Розпочата РФ гібридна війна проти України активізувала потужний спротив зовнішній агресії з боку громадянського суспільства. Діяльність його інститутів щодо зміцнення обороноздатності України та забезпечення її національної безпеки має надзвичайно різнобічний характер. З-поміж її основних напрямів можна виділити такі, як консультативно-аналітична робота, масовий рух добровольців до ЗС України та інших збройних формувань, масовий волонтерський та благодійний рух, участь в організації військової підготовки та у військово-патріотичному вихованні, проведення масових мирних акцій та протидія інформаційній агресії, співпраця з органами державної влади щодо протидії та припинення діяльності організацій сепаратистського спрямування тощо.

З метою більш повного та ефективного використання потенціалу громадянського суспільства для забезпечення національної безпеки України в умовах зовнішньої агресії необхідно здійснювати подальше вдосконалення форм і механізмів державно-громадської взаємодії, у т. ч. розвиток відповідної нормативно-правової бази. Зокрема, вважаємо за доцільне вжиття таких заходів.

1. Під час розроблення нової редакції Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства включити в неї окремий розділ, присвячений партнерству між державою та громадянським суспільством у безпечовій і оборонній сферах.

2. Міністерству юстиції України розробити і внести на розгляд Верховної Ради України зміни й доповнення до Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», які б поширили його дію не лише на бюджетне, а й на позабюджетне фінансування; продовжити роботу з удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють волонтерську та благодійну діяльність.

3. Проаналізувати доцільність застосування досвіду залучення волонтерів до співпраці в структурних підрозділах Міністерства оборони України в аналогічних структурах МВС України, СБУ, Державної прикордонної служби України та створення при них волонтерських рад.

Зазначена стаття є одним із перших кроків у дослідженні розглянутої в ній проблематики. Автор вважає перспективними для подальших досліджень усі розглянуті в ній напрями діяльності громадянського суспільства України щодо протидії зовнішній агресії. Пріоритетне значення при цьому має надаватися, зокрема, громадській участі в суспільно-політичній консолідації, налагодженні системи громадського контролю та протидії інформаційній агресії.

Зазначена стаття є одним із перших кроків у дослідженні розглянутої в ній проблематики. Автор вважає перспективними для подальших досліджень усі розглянуті в ній напрями діяльності громадянського суспільства України щодо протидії зовнішній агресії. Пріоритетне значення при цьому має надаватися, зокрема, громадській участі в суспільно-політичній консолідації, налагодженні системи громадського контролю та протидії інформаційній агресії.

Список використаних джерел

1. Литвиненко О. Аншлюс а ля рюс / Олександр Литвиненко // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 8. – 6 берез. – С. 1.
2. Горбулін В. П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / В. П. Горбулін // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 4 (33). – С. 5–12.
3. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється»: указ Президента України від 12.02.2007 р. № 105 (в редакції Указу Президента України від 08.06.2012 р. № 389/2012); втратив чинність на підставі Указу Президента № 287/2015 від 26.05.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>
4. McGann James G. 2013 Global Go To Think Tank : Index Report / James G. McGann. – Philadelphia : University of Pennsylvania, 2014. – P. 22.

References

1. Lytvynenko O. Anshlyus a lya ryus / Oleksandr Lytvynenko // Dzerkalo tyzhnya. Ukrayina. – 2014. – № 8. – 6 berez. – S. 1.
2. Horbulin V. P. «Hibrydna vijna» yak klyuchovyy instrument rosijskoyi heostratēhiyi revanshu / V. P. Horbulin // Stratehichni priorytety. – 2014. – № 4 (33). – S. 5–12.
3. Stratehiya nacionalnoyi bezpeky Ukrayiny «Ukrayina u sviti, shho zminuyet'sya»: ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 12.02.2007 r. № 105 (v redakciyi Ukazu Prezydenta Ukrayiny vid 08.06.2012 r. № 389/2012); vtratyv chynnist» na pidstavi Ukazu Prezydenta № 287/2015 vid 26.05.2015 r. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>
4. McGann James G. 2013 Global Go To Think Tank : Index Report / James G. McGann. – Philadelphia : University of Pennsylvania, 2014. – P. 22.

5. *Список* представників інститутів громадянського суспільства, які увійшли до складу Громадської ради при Міністерстві оборони України: протокол № 1 установчих зборів з формування Громадської ради при Міністерстві оборони України від 20.02.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/content/other/list.pdf>

6. *Про ліквідацію* деяких консультативно-дорадчих органів, утворених Президентом України: указ Президента України від 28.04.2015 р. № 246/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/19360.html>

7. *Громадська думка* про суспільно-політичну ситуацію в Україні, електоральні орієнтації громадян: результати соц. дослідж. – К.: Центр Разумкова, 2014. – С. 3.

8. *Захищати* державу слід у форматі спеціально створених державних структур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vv.gov.ua/news.php?nid=4782&lang=ua&mid=1>

9. *Правоохоронні* органи буде посилено офіцерами-резервістами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=125069&cat_id=124859

10. *Горелов Д. М.* Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. / Д. М. Горелов, О. А. Корнієвський. – К.: НІСД, 2015. – 36 с.

11. *Підтримай* Українську армію! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/mou.html>

12. *В рамках* акції «Підтримай Українську армію» на рахунки Міністерства оборони України надійшло 156 мільйонів 694 тисячі гривень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2015/04/14/v-ramkah-akczii-pidtrimaj-ukrainsku-armiyu-na-rahunki-ministerstva-oboroni-ukraini-nadijshlo-156-miljoniv-694-tisyachi-griven--/>

13. *У Міністерстві* оборони України попередньо опрацьовані пропозиції щодо розподілу коштів, які надходять на рахунки в рамках акції «Підтримай Українську армію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=news&sub=read&id=33618>

14. *Бутусов Ю.* Куда тратят средства фонда «565» и как спасть ситуацию / Ю. Бутусов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://censor.net.ua/resonance/282449/kuda_tratyat_sredstva_fonda_565_i_kak_spasat_situatsiy

15. *30 відсотків* коштів на озброєння зникають у кишнях корупціонерів / А. Кендрі, експерт з особливих питань НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ksf.openukraine.org/ua/news/770-30-vidsotkiv-koshtiv-na-ozbrojennja-znykajut>

16. *Боротьба* з корупцією: що потрібно знати й вимагати кожному [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/04/15/7021903/>

17. *Міністерство* оборони України передало до прокуратури матеріали щодо зловживань у системі постачання ЗС України [Електронний ресурс]. –

5. *Spysok* predstavnykiv instytutiv hromadyanskoho suspilstva, yaki uvijshly do skladu Hromadskoyi rady pry Ministerstvi oborony Ukrayiny: protokol № 1 ustanovchykh zboriv z formuvannya Hromadskoyi rady pry Ministerstvi oborony Ukrayiny vid 20.02.2015 r. Retrieved from <http://www.mil.gov.ua/content/other/list.pdf>

6. *Pro likvidaciyu* deyakykh konsultatyvno-doradchykh orhaniv, utvorenykh Prezydentom Ukrayiny: ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 28.04.2015 r. № 246/2015. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/19360.html>

7. *Hromadska dumka* pro suspilno-politychnu sytuaciyu v Ukrayini, elektoralni oriyentaciyi hromadyan: rezultaty soc. doslidzh. – K.: Centr Razumkova, 2014. – S. 3.

8. *Zakhytshaty* derzhavu slid u formati specialno stvorenykh derzhavnykh struktur. Retrieved from <http://vv.gov.ua/news.php?nid=4782&lang=ua&mid=1>

9. *Pravookhoronni* orhany bude posyleno oficeramy-rezervistamy. Retrieved from http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=125069&cat_id=124859

10. *Horyelov D. M.* Volonterskyj rukh: svitovyj dosvid ta ukrajynski hromadyanski praktyky: analit. dop. / D. M. Horyelov, O. A. Korniyevskyj. – K.: NISD, 2015. – 36 s.

11. *Pidtrymaj* Ukrayinsku armiyu! Retrieved from <http://www.mil.gov.ua/mou.html>

12. *V ramkakh* akciji «Pidtrymaj Ukrayinsku armiyu» na rakhunky Ministerstva oborony Ukrayiny nadijshlo 156 miljoniv 694 tisyachi hryven. Retrieved from <http://www.mil.gov.ua/news/2015/04/14/v-ramkah-akczii-pidtrimaj-ukrainsku-armiyu-na-rahunki-ministerstva-oboroni-ukraini-nadijshlo-156-miljoniv-694-tisyachi-griven--/>

13. *U Ministerstvi* oborony Ukrayiny poperedno opracovani propozyciji shhodo rozpodilu koshtiv, yaki nadkhodyat na rakhunky v ramkakh akciji «Pidtrymaj Ukrayinsku armiyu». Retrieved from <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=news&sub=read&id=33618>

14. *Butusov Ju.* Kuda tratjat sredstva fonda «565» i kak spasat situaciju / Ju. Butusov. Retrieved from http://censor.net.ua/resonance/282449/kuda_tratyat_sredstva_fonda_565_i_kak_spasat_situatsiy

15. *30 vidsotkiv* koshtiv na ozbrojennja znykajut u kyshenyakh korupcioneriv / A. Kendri, ekspert z osoblyvykh pytan NATO. Retrieved from <http://ksf.openukraine.org/ua/news/770-30-vidsotkiv-koshtiv-na-ozbrojennja-znykajut>

16. *Borotba* z korupciyeyu: shho potribno znaty j vymahaty kozhnomu. Retrieved from <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/04/15/7021903/>

17. *Ministerstvo* oborony Ukrayiny peredalo do prokuratury materialy shhodo zlovzhyvan u systemi postachannya ZS Ukrayiny. Retrieved from <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=news&sub=read&id=35093>

18. *Pro vnesennya* zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shhodo posylennya materialno-finansovoho zabezpechennja oboronozdatnosti

Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=news&sub=read&id=35093>

18. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення матеріально-фінансового забезпечення обороноздатності держави* : закон України від 08.04.2014 р. № 1190-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1190-18>

19. *Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави* : закон України від 19.06.2003 р. № 975-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/975-15>

20. *Опалько Ю. В.* Використання потенціалу громадянського суспільства для забезпечення національної безпеки України в умовах зовнішньої агресії : аналіт. зап. / Ю. В. Опалько [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1565/>

21. *Резолюція* круглого столу «Військово-патріотичне виховання та допризовна підготовка молоді, організація співпраці козацьких організацій з військовими комісаріатами та частинами Збройних Сил України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/index.php?part=cossacks&sub=meeting>

22. *Петиція* про визнання Росії «спонсором тероризму» збрала необхідні 100 тисяч підписів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intvua.com/news/93172-peticya-pro-viznannya-rosyi-sponsorom-terorizmu-zbrala-neobhdn-100-tisyach-pdpisv.html>

23. *В «інформаційних військах»* служать вже близько 40 тис. добровольців / Мінінформполітики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.5.ua/suspilstvo/V-Informatsiinykh-viiskakh-sluzhat-vzhe-blyzko-40-tys-dobrovoltsiv--Mininformpolityky-79998.html>

24. *Російські товари бойкотують майже 40 % українців: опитування* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/society/918278-rosiyski-tovari-boykotuyut-mayje-40-ukrajintsiv-opituvannya.html>

25. *Бойкот* російських товарів знизив імпорт в Україну на \$800 мільйонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pic.com.ua/bojkot-rosiyskyh-tovariv-znyzyv-import-v-ukrajinu-na-800-miljoniv.html>

26. *Про громадські об'єднання* : закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=38911&pf35401=217948

27. *Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України)* : закон України від 08.04.2014 р. №4524-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50384

derzhavy : zakon Ukrainy vid 08.04.2014 r. № 1190-VII. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1190-18>

19. *Pro demokratychnyj cyvilnyj kontrol nad Voyennoyu orhanizacijeyu i pravookhoronnymy orhanamy derzhavy* : zakon Ukrainy vid 19.06.2003 r. № 975-IV. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/975-15>

20. *Opalko Yu. V.* Vykorystannya potencialu hromadyanskoho suspilstva dlya zabezpechennya nacionalnoyi bezpeky Ukrainy v umovakh zovnishnoyi ahresiyi : analit. zap. / Yu. V. Opalko. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1565/>

21. *Rezolyuciya kruhloho stolu «Vijskovo-patriotychne vykhovannya ta dopryzovna pidhotovka molodi, orhanizaciya spivpraci kozackykh orhanizacij z vijskovymy komisariatamy ta chastynamy Zbrojnykh Syl Ukrainy»*. Retrieved from <http://www.mil.gov.ua/index.php?part=cossacks&sub=meeting>

22. *Petyciya pro vyznannya Rosiyi «sponsorom terorizmu»* zbrala neobkhidni 100 tysyach pidpysiv. Retrieved from <http://intvua.com/news/93172-peticya-pro-viznannya-rosyi-sponsorom-terorizmu-zbrala-neobhdn-100-tisyach-pdpisv.html>

23. *V «informacijnykh vijskakh»* sluzhat vzhe blyzko 40 tys. dobrovolciv / Mininformpolityky. Retrieved from <http://www.5.ua/suspilstvo/V-Informatsiinykh-viiskakh-sluzhat-vzhe-blyzko-40-tys-dobrovoltsiv--Mininformpolityky-79998.html>

24. *Rosijski tovary bojkotuyut majzhe 40 % ukrajinciv: opytuvannya*. Retrieved from <http://www.unian.ua/society/918278-rosiyski-tovari-boykotuyut-mayje-40-ukrajintsiv-opituvannya.html>

25. *Bojkot* rosijskykh tovariv znyzyv import v Ukrainu na \$800 milioniv. Retrieved from <http://www.pic.com.ua/bojkot-rosiyskyh-tovariv-znyzyv-import-v-ukrajinu-na-800-miljoniv.html>

26. *Pro hromadski ob'yednannya* : zakon Ukrainy vid 22.03.2012 r. № 4572-VI. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=38911&pf35401=217948

27. *Pro vnesennya zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (shhodo vidpovidalnosti za zlochyny proty osnov nacionalnoyi bezpeky Ukrainy)* : zakon Ukrainy vid 08.04.2014 r. №4524-1. Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50384.